

Ligeti *Le Grand Macabre*

Festival Enescu 2023

Dirijor Arnaud Arbet *

Le Grand Macabre ** (finalizată în 1977, revizuită în 1996) este a treia și singura lucrare scenică majoră a compozitorului maghiar György Ligeti, după "mimodramele" sale absurde cântate *Aventures* (compl. 1962) și *Nouvelles aventures* (1965).

"Anti-anti-opera" are două acte și durează aproximativ 100 de minute. Libretul său, bazat pe piesa de teatru *La balade du Grand Macabre* din 1934 a lui Michel de Ghelderode, a fost scris de Ligeti însuși în colaborare cu Michael Meschke, directorul Teatrului de Păpuși din Stockholm. Limba era germana, iar titlul *Der grosse Makaber*. Dar pentru prima punere în scenă, în 1978, a fost tradusă în suedeză de către Meschke sub titlul francez sub care este cunoscută de atunci și sub care a fost publicată. De atunci, a fost jucată în engleză, franceză, italiană, maghiară și daneză, fiind necesare doar câteva modificări de note pentru a adapta opera la aceste limbi.

Premiera, producții și revizuri

Le Grand Macabre a avut premiera la Stockholm la 12 aprilie 1978. Au urmat cel puțin 30 de producții. În pregătirea uneia din cadrul Festivalului de la Salzburg din 1997, Ligeti a pregătit o revizuire substanțială, înăsprirea structurii prin tăieri în scenele 2 și 4, punerea în muzică a unor

pasaje vorbite inițial și eliminarea totală a altora.

Actul 1

Scena 1

Se deschide cu un cor de 12 claxoane de mașină care sună strident, cântate în tonuri și ritmuri specificate în partitură. Acestea sugerează, în mod foarte abstract, un peisaj modern arid și un fel de ambuteiaj. Când se încheie uvertura, Piet Olarul, "de meserie degustător de vinuri", în țara Breughelland (numită după artistul care a inspirat-o vag), apare pentru a rosti o lamentație de bețiv, cu sughituri. El este acompaniat de fagot, care devine instrumentul reprezentativ pentru personajul său. Accentul se mută pe cei doi îndrăgostiți, Amanda și Amando, care sunt interpretați de două femei, deși reprezintă un cuplu de sex opus. Nekrotzar, prințul Infernului, îi aude pe îndrăgostiți din adâncul mormântului său și se alătură subtil duetului lor. Îndrăgostiții, confuzi, îl descoperă pe Piet și se înfurie, crezând că acesta îi spionează. Piet protestează că el "nu a spus niciun cuvânt, deci cine a vorbit? Atotputernicul?" Îndrăgostiții se ascund în mormânt pentru a se săruta.

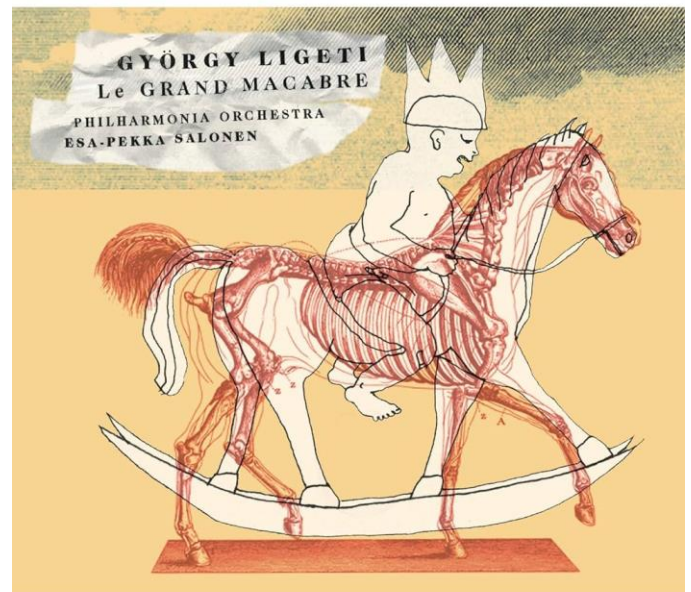

Nekrotzar iese la iveală, cântând un motiv, exclamând: "Pleacă, sugativă! Linge podeaua, câine! Scuipă-ți ultima dorință, porcule!" Piet îi răspunde la fel, cu declarații confuze de bețivan, până când Nekrotzar îi spune în sfârșit "Taci!". Piet trebuie să devină sclavul Morții și să recupereze toate "instrumentele" sale din mormânt. Pe măsură ce amenințările lui Nekrotzar devin din ce în ce mai mortale, Piet le acceptă doar cu un servilism amuzat, până când i se spune că gâtul său va fi "chinuit de sete". El obiectează, deoarece stăpânul său "a vorbit de moarte, nu de pedeapsă!". În timp ce Nekrotzar își explică misiunea, acompaniat de grupuri de tonuri percutante în octava cea mai joasă a pianului și a orchestrei, un cor se alătură, avertizând: "ia aminte acum, la miezul nopții vei muri". Nekrotzar susține că va distruge pământul cu o cometă pe care Dumnezeu i-o va trimite la miezul nopții. Un metronom solitar, al cărui tempo regulat îl ignoră pe cel al restului orchestrei, se alătură. Nekrotzar, făcând proclamații frenetice, își îmbracă echipamentul macabru, acompaniat de o orchestră din ce în ce mai haotică, de un cor de femei și de un trombon bas ascuns pe un balcon, instrumentul său caracteristic. El insistă ca Piet să fie calul său, iar singurul protest al lui Piet este să scoată un ultim strigăt: "cock-a-doodle-doo!". În timp ce pleacă în căutarea lor, îndrăgostiții ies la iveală și cântă un alt duet, jurând să ignore complet sfârșitul timpului și să se bucure unul de compania celuilalt.

Scena 2

Aceasta începe cu un al doilea preludiu de claxon de mașină, care anunță o schimbare de scenă în casa astronomului de la curte, Astradamors, și a soției sale sadice,

Mescalina. "Unu! Doi! Trei! Cinci!" exclamă Mescalina, bătându-și soțul cu biciul în ritmul unor acorduri cromatice schimbătoare. Astramadors, îmbrăcat în travesti, imploră fără entuziasm să ceară mai mult. Îl obligă să-și ridice fusta și îl lovește cu un scuipat. Convinsă că l-a omorât, începe să jelească, apoi se întreabă dacă el este cu adevărat mort. Invocă un păianjen, aparent animalul ei de companie, acompaniat de un duo pentru clavecin și orgă - Regal stops. Astradamors se ridică, protestând că "păianjenii îi dau întotdeauna [lui] greață". Ca pedeapsă pentru că a încercat să simuleze moartea, ea îl obligă să ia parte la un aparent ritual casnic, un dans ritmat numit "Galopada". Acesta se încheie cu astronomul sărutând-o pe la spate, cântând "Sweetest Sunday" în falsetto.

Mescalina îi ordonă soțului ei să se îndrepte spre telescopul său. "Observă stelele, la stânga, la dreapta. Ce vezi acolo sus? Apropo, poți să vezi planetele? Mai sunt toate acolo, în ordinea corectă?". Ea se adresează lui Venus cu o pledoarie pasionată pentru un bărbat mai bun, acompaniată de un oboi d'amour. În timp ce ea adoarme, Astradamors afirmă în liniște că ar "ar

arunca întregul univers în damnare, numai ca să scape de ea!". Exact la momentul potrivit, Nekrotzar sosește, anunțat de trompeta sa, în timp ce Venus vorbește cu Mescalina. Venus o informează pe Mescalina că a trimis "doi bărbați", iar Nekrotzar face un pas în față, pretinzând că este bărbatul "bine dotat" pe care l-a cerut Mescalina. Ei fac dragoste de stil, în timp ce Venus își strigă aprobarea, iar Piet și Astradamors își adaugă comentariile. Nekrotzar o mușcă brusc de gât pe Mescalina, omorând-o, și insistă ca Piet și noul său servitor "să mute chestia asta [cadavrul ei] din drum". Tripleții șoferi se lansează în declamația plină de umor a trio-ului: "foc și moarte aduc, arzând și încremenind". Nekrotzar ordonă "brigăzii" sale "atenție" și se pregătesc să pornească spre palatul regal al prințului Go-go. Înainte de a face acest lucru, Astradamors distruge totul în casa sa, proclamând: "în sfârșit, sunt stăpân în propria casă".

Actul 2

Scena 3

Se deschide cu sonerii de ușă și ceasuri deșteptătoare, înscrise în partitură la fel ca și claxoanele mașinilor de mai devreme. Acestea par să reprezinte trezirea lui Breughelland în timp ce Moartea se apropie. Cortina se deschide spre sala tronului, unde

doi politicieni dansează un vals dezechilibrat și schimbă insulte în ordine alfabetică. "Șantajistul; sugătorul de sânge!" "Șarlatan; șarlatan!" "Șovăielnic; șovăielnic!" "Exorcist; egoist!" "Lingușitor fraudulos!" Prințul sosește și îi roagă să pună "interesele națiunii" mai presus de egoism. Ei fac acest lucru, dar îl forțează pe Go-go să se urce pe un cal balansoar uriaș pentru "lecția de călărie". Toba duce variațiuni de muzică asemănătoare unui marș militar, în timp ce politicienii își contrazic sfaturile unul altuia, spunându-i în cele din urmă prințului "atacați cavaleria!". "Ca la război!" Go-go, care se referă alternativ la el însuși la persoana întâi plural regal, spune "Ne predăm!" și cade de pe cal, la care ministrul negru spune, în mod supra semnificativ, "așa cad dinastiile". Prințul amintește că războiul este interzis în constituția lor, dar politicienii proclamă că această constituție este o simplă hârtie. Râsul lor maniacal este însoțit de zgomote de râgâit din partea alămurilor joase. Ei trec la "exerciții de postură: cum să porți o coroană, cu demnitate". Politicienii îi dau și mai multe sfaturi contradictorii în timp ce Go-go ezită, acompaniat de instrumentul său caracteristic, clavecinul.

Când Go-go îmbracă coroana, politicienii îi ordonă să memoreze un discurs și să semneze un decret (care mărește impozitele cu 100%), certându-se tot timpul pe fiecare problemă nesemnificativă. De fiecare dată când prințul se opune, aceștia amenință armonios: "Voi demisiona", o posibilitate de care Go-go pare să fie îngrozit. Prințului i se face foame, așa că politicienii îl ispitesc cu un ospăț gurmand (la care monarhul gras, dar băiețos, cântă o odă pătimasă). Cu gândul la mâncare, Go-go se afirmă în cele din urmă și spune "vă vom accepta demisiile" după cină.

Gepopo, șeful spionajului, cântat de aceeași soprană care a interpretat-o pe Venus, apare cu o armată de spioni și călăi. Aria ei înaltă și plângăcioasă este alcătuită din "limbaj de cod": cuvinte și fraze tumultuoase, repetitive, ciopârțite. Go-go înțelege mesajul: oamenii plănuiesc o insurecție pentru că se tem de un mare Macabru. Politicienii ies pe balcon pentru a încerca să calmeze oamenii cu discursuri, unul după altul, dar Go-go râde de ei în timp ce sunt loviți cu pantofi, roșii și alte obiecte. El apare la balcon și oamenii sunt entuziasmați, strigând "Marele nostru lider! Marele nostru lider! Go Go Go Go Go Go!" timp de mai bine de un minut. Cântecele lor lent este accelerat treptat, iar ritmul și intervalele sale se transformă, înecând remarcile prințului (sunt vizibile doar gesturile sale). Cu toate acestea, Gepopo primește o depeșă (procedeu comic în care fiecare spion o inspectează și o autentifică prin pantomimă) și îl avertizează pe Go-go cu un limbaj mai mult codat că o cometă se apropie și că se apropie un adevărat Macabru. Politicienii încearcă să o dea drept alarmism, dar fug imediat din scenă atunci când o figură solitară se apropie din direcția porții orașului. Go-go proclamă că este "stăpân în [propria] casă" și invocă "puterea legendară, semnul distinctiv al lui Go-go" pentru vremurile grele care vor urma. Gepopo îl avertizează pe prinț să cheme un paznic (în stilul ei obișnuit de "cod"), dar acesta este

doar Astradamors, care se grăbește să-l întâmpine pe prinț. Cei doi dansează și cântă "Huzzah! Căci totul este acum în ordine!" (un final fals), ignorând rugămintele frenetice ale oamenilor. O sirenă urlă și o trompetă de bas anunță pericolul. Lui Go-go i se ordonă să se ducă "sub pat, repede!". Nekrotzar intră fără cuvinte pe spatele lui Piet, în timp ce "tot iadul vine în urma lui". Procesiunea ia forma unei passacaglia, cu un model repetitiv în timpani și corzi joase (care cântă o imitație parodică a Mișcării 4 din Simfonia Eroica a lui Beethoven), o vioară scordatura (care cântă o imitație întortocheată a piesei "The Entertainer" a lui Scott Joplin), fagotul, clarinetul sopranino și piccolo care mășăluiesc cu procesiunea, iar materialul se acumulează încet în orchestră.

"Vai!", exclamă Nekrotzar de la balcon. "Vai! Vai!", răspund oamenii îngroziți. El prezintă profeții de moarte, cum ar fi: "trupurile oamenilor vor fi pârlite și toți se vor transforma în cadavre carbonizate și se vor micșora ca niște capete zbârcite!". Trompetei sale de bas i s-a alăturat la balcon un mic ansamblu de alămuri, care îl punctează cu două motive noi. Oamenii, dintre care câțiva au fost deghizați tot timpul în spectatori în haine de operă, cer milă. Piet și Astradamors, care au căutat o scuză pentru a bea, îl roagă pe prințul morții să mănânce cu ei ospățul lui Go-go, un "restaurant cu aspect de-a dreptul regal". Piet sugerează "înainte de a începe să cinăm,

vă recomand un strop de vin". Cei doi, care, în calitate de servitori ai acestuia, nu se tem de Nekrotzar, dansează în jurul lui, insultându-l în mod jucăuș și încurajându-l să bea vin. El face acest lucru, intonând: "Fie ca acestea, sucurile presate ale victimelor mele, să servească pentru a mă întări și a mă susține înainte de fapta mea necesară". Cei trei se dizolvă într-un dialog grotesc, timpanele și orchestra ciocnind în off-beats insesizabili. Nekrotzar spune doar "Sus!", iar și iar, în timp ce bea vin. După ce termină de băut și este complet incapabil, el se dezlănțuie în legătură cu realizările sale. "Am demolat mari regi și regine în zeci de rânduri / nimeni nu a putut scăpa de ghearele mele / Socrate un potir otrăvit / Nero un cuțit în palatul său". Muzica de coarde care a răsunat în timp ce l-a ucis pe Mescalina este reiterată. Se apropie miezul nopții, dar Nekrotzar nu se poate ridica. Go-go iese din ascunzătoare, este prezentat "țarului Nekro" ca fiind "țarul Go-go", iar cei patru interpretează scenete de comedie dezgolate, însoțite de muzică dezgolită. Nekrotzar încearcă să se urce pe calul balansoar, poruncind "în numele Atotputernicului, fac lumea bucăți". El păstrează doar o fărâmă din firea sa terifiantă de odinioară, dar sfârșitul lumii este reprezentat de o elegie aspră în corzi, urmată de crescendo-uri și decrescendo-uri umflate în vânturi. Cometa strălucește puternic, iar Saturn cade din inelul său pe cerul luminat al scenei.

Scena 4

Acorduri liniștitoare și armonice joase ale corzilor sunt însoțite de o muzicuță proeminentă, pregătind scena pentru peisajul post-cataclismic. Piet și Astradamors, crezând că sunt fantome,

plutesc pe cer. Go-go iese la suprafață și crede că este singura persoană rămasă în viață, dar apar "trei soldați, înviați din mormânt pentru a jefui, jefui și jefui tot binele pe care l-a dat Dumnezeu". Aceștia îi ordonă "civilului" să se oprească și refuză să creadă afirmația lui Go-go că el este prințul și că le va da "decorații înalte, argint și aur și îi va scuti [pe ei] de îndatoririle oficiale". Nekrotzar iese, nemulțumit, dintr-o căruță răsturnată, dar enervarea și confuzia lui că unii oameni par să fi supraviețuit sunt rapid înlocuite de teroare când Mescalina iese din mormânt. Clustere de tonuri aspre la suflători și percuție dau startul scenei de urmărire pline de glume, la care se alătură Go-go, soldații și politicienii, târați de unul dintre soldați pe o frânghie. Aceștia își proclamă nevinovăția, dar Mescalina îi acuză de tot felul de atrocități, iar ei îi răspund cu noroi. "Dar cine a inventat lovitură de stat militară?" "Da, și cine a inventat gropile comune?". Are loc o bătaie masivă în ritm alert și toți se prăbușesc. Astradamors și Piet plutesc pe lângă ei, iar Go-go îi invită la un pahar de vin. "Ne este sete, deci trăim!", își dau seama în timp ce se scufundă înapoi pe pământ. Nekrotzar este învins; cu toții au supraviețuit.

Într-un canon de oglindă foarte curios pentru corzi, el se micșorează până când este infimezimal de mic și dispăre. Finalul prezintă toate acordurile tonale aranjate într-o ordine imprevizibilă. Îndrăgostiții ies din mormânt, lăudându-se cu ce bine au făcut. Întreaga distribuție încurajează publicul:

"Nu vă temeți să muriți, oameni buni cu toții. Nimeni nu știe când îi va veni ceasul. Adio în veselie, adio!"

Note

* Dirijorul și compozitorul francez **Arnaud Arbet** a studiat mai întâi pianul la Conservatorul din Grenoble, la Conservatorul Național Superior din Paris și la Universitatea de Arte din Berlin. După ce a fost pianist de repetiție la Atelierul Lyrique al Operei Naționale din Paris, a fost angajat de Gerard Mortier la Teatro Real din Madrid ca pianist de repetiție și dirijor asistent și a lucrat cu dirijori precum Pierre Boulez, Seiji Ozawa, Sir Simon Rattle, Semyon Bychkov, Ingo Metzmacher, Sylvain Cambreling, François-Xavier Roth și Alejo Pérez. Acolo a dirijat primele sale concerte cu Orchestra Simfonică din Madrid. Versiunea cântată la București a fost tradusă în limba franceză de Arbet.

** **Le Grand Macabre** se încadrează într-un moment în care stilul lui Ligeti a suferit o schimbare semnificativă - aparent, în anii 1960, Ligeti a rupt complet cu propria abordare. De aici încolo, Ligeti adoptă o manieră mai eclectică, reexaminând tonalitatea și modalitatea (în propriile sale cuvinte, muzică "non-atonală"). Cu toate acestea, în operă, el nu forjează un nou

limbaj muzical. În schimb, muzica este condusă de citate și pastișe, pilduind stiluri din trecut prin aluzii la Claudio Monteverdi, Gioachino Rossini și Giuseppe Verdi.

*** **Showul filmat cu subtitluri în engleză**

<https://www.youtube.com/watch?v=68cBI89ByjM> sau

<https://www.youtube.com/watch?v=Brmonoj1uu0>

Traducere și note Adrian Grauenfels

fotos – Internet

SAGA 2023

